

**III. ULUSLARARASI
TÜRK HALK
EDEBİYATI
SEMİNERİ**

**7-9 MAYIS 1987
ESKİŞEHİR**

YUNUS EMRE
KÜLTÜR SANAT
VE TURİZM VAKFI
YAYINLARI
3

III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri bildirileri cildinde yayımlanan bildirilerin dil, imlâ ve ilmi sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bildirilerdeki görüşler Eskişehir Valiliği ve Folklor Araştırmaları Kurumu'nun görüşü anlamında yorumlanamaz.

Baskı Sayısı : 1000
Dizgi ve Baskı :
UĞUR OFSET A.Ş. 121 22 - 189 75 ESKİŞEHİR
Kapak Düzeni : Atilla ÖZER

"EDİGE BATIR DESTANI" VE KIPÇAK TÜRKLERİ"İNİN TARİHİ

Mehmet Ali EKREM
(Romanya)

Gayet zengin ve eski tarihe sahip Türk ulusunun çeşitli boyları ikibin yılı aşan tarihleri boyunca bir çok destan yaratmışlardır.

Türk destanları'nın bir kısmı İslâmiyetten önce, bir kısmı ise İslâmiyete geçildikten sonra teşekkül etmiştir (1) Müslüman Türkler arasında teşekkül eden milli destanlarımızdan biri "Edige Batır destanı"dır. Tebliğin konusunu teşkil eden bu destanla Kıpçak Türkleri tarihi arasındaki bağları incelemeden önce, eserin baş kahramanı Edige'nin biyografisi ve yaşadığı devirde vukua gelen tarihi olaylara, belgeler vasıtası ile kısaca değinelim.

Edige Mirza, tarih sahnesine, aşağı yukarı, Toktamış han zamanında çıkmıştır (1377-1395). Toktamış Han 1376-1377 yılında Urus Han'ın ('1374/75-1375/76) oğlu Toktakaya (1375-1376) tarafından yeniliyor ve Buhara'ya Timur (Timurlenk) in yanına, kaçıyor.Edige Mirza da Toktamış'ın peşinden oraya gidiyor.Bu Toktamış Hanla Edige Mirza'nın dostluk yıllarıdır.

Kaynaklarda, Mangıt boyuna mensup Ak ordu emiri Edige'nin, daha sonra, yani 1388 yılında, Timurlenk'in Horezm şahı Süleyman'a karşı giriştiği seferde, 1395-1400/1401 yılları arasında hanlık mevkiine yükselecek Timur Kutluk-oğlana rekafat ettiğini görüyoruz.(2)

Ali Yezidi'nin zikrettiğimiz eserinde (3) Timurlenk'in, 19 Ocak 1391 yılında Toktamış Han'a karşı seferinde kendisine kılavuzluk edenler arasında Timur Kutluk-oğlan ve/Kunçe-oğlan ile birlikte İdike (Edige) nin de bulunduğu kayıttır.Her üçü de Ak Orduya Mensup oldukları için seferin yapıldığı İdil bölgesini çok iyi biliyorlardı.

Konumuzla ilgili tarihi olaylarda diğer önemli bir anı 1395 yılı oluyor. O yıl vukua gelen Aksak Timur ile Toktamış han arasındaki yeni seferde Toktamış Han müthiş bir yenilgiye uğruyor, tahtını terk ederek kaçıyor. Bu mağlubiyetten sonra Timur Kutluk, Edige Mirza'nın teşfiki ve yardımı ile Altın Ordu'nun tahtına oturuyor.

Zamanın kaynaklarında Toktamış Han'la Timur Kutluk arasında savaşlardan da bahsediliyor. Timur Kutluk tarafından da yenilen Toktamış Han Litvanya'ya kaçıyor (4). Üyesi çok olan ailesi ile birlikte Kiev'e dük Vitold'un sarayına, sığınıyor. Toktamış Hanı, Altın ordu hesabına büyük bir devlet kurmak emelini güden, Vitold iyi kabul ediyor. Kutluk Timur, Toktamış Han'ın, kendisine teslim edilmesini istiyor. Vitold bu talebi şiddetle reddediyor. Toktamış Han'ı geri vermek şöyle dursun, Vitold Timur Kutluğa karşı harbe hazırlanıyor. Daha önce hatırlattığımız Nikon Kroniğinde Vitold'un Türklere karşı askeri ve siyasi emelleri şu şekilde belirtiliyor. "Gidelim, Timur Kutluğu dövelim, Tatarlar'ın ülkesini işgal edelim, Toktamış'ı tüm Altın Orduya, Keffeye, Kırım'a,

Astarhan'a, Yayık'ın ötesindeki Ak (beyaz) orduya karadeniz ve Kazan iline han yapalım. Böylece , hem Tatar ülkesi ve hem Toktamış han bizim olur"(5)

Gerçekten, Vitold, Timar Kutluğa karşı harbe giriyor. Çarpışmalar Vorskla ırmağı kıyısında oluyor. Litvanya birlikleri, Toktamış askerleri ve Teuton şövalyelerinden müteşekkil düşman güçleri Timur Kutluk ve Edige tarafından büyük bozgunluğa uğrattılıyor. düşmanlar, her şeylerini harb meydanına terkederek, kaçıyorlar. Altın ordu askerleri kiyev ve Litvanyayı kılıçtan geçiriyorlar (6). Bu zaferden sonra Edige Mirza, Toktamış'ı amansız bir takibe başlıyor. İbn Arabşah, Edige ile Toktamış Han arasında, bu arada, 15 çatışma kaydedildiğini, bu çarpışmalarda kâh Toktamış'ın kâh Edige'nin galip geldiğini 16 ncı çatışmada Edige'nin üstün geldiğini yazıyor (7)

Edige Mirza, böylece şan kazanıyor ve Timur Kutluğun koruyucusu oluyor (8) Vaktiyle Nogay'ın oynadığı rolü üzerine almış bulunan Edige Mirza, daha sonra, Litvanya ile anlaşiyor ve bu ülke ile Moskova arasında başlayan harpten faydalanarak, 1409'da Altın Ordu'ya kafa tutmaya başlayan Moskova knezliğini itaata zorluyor. Müteakiben 1416 yılında Kiyef'e hücum ediyor. 1419 'da Toktamış'ın oğlu, Kadir Berdi , tarafından Yayık nehri üzerindeki Saraycık şehri yakınında, mağlub ediliyor ve öldürülüyor (9)Giriştiği kesin faaliyet sonunda, parlak zaferleri sayesinde Edige Mirza, Altın Ordu devletini, tekrar, geçmişteki parlaklığına kavuşturuyor, çöküşünü bir hayli müddet için erteliyor, bu devletin ömrünü uzatıyor.

Konumuzun iyice anlaşılması açısından önemli saydığımız tarihi açılıştan sonra tebliğimizin mevzuuna tekrar dönelim. " Edige Batır Destanı" eski Deşt-i Kıpçak havzasında yaşayan Türkler arasında bugün bile çok yaygındır, iyi bilinmektedir. Şimdiye kadar, çeşitli varyantları, muhtelif bilimsel araştırmacılar tarafından derlenmiş ve basılmıştır (10). Kazan ilinde ve o bölgedeki diğer Türk illerindeki tarih ve edebiyat kitaplarından çıkarıldığı ve yasaklandığı için yeni derlemeler basılmamıştır. Romanya başkentindeki Bilimsel Akademisi kütüphanesinde ve diğer kütüphanelerde daha önce çıkan derlemeler bulunmadığı için tebliğimizi ancak Romanya'daki Kırım ve Nogay Türkleri arasında derlediğimiz varyan üzerine hazırlamak mecburiyetinde kaldık. İleride, daha önce zikrettiğimiz varyantları bulduğumuz takdirde, konuyu genişletmek ve tamamlamak niyetindeyiz.

Kanımızca, "Edige Batır destanı" Kuzey Karadeniz sahası, İdil boyu, ve Yayık nehrinin doğusuna yerleşik bulunan Türk kabilelerinin 14 ncü, 15 nci yüzyıl tarihlerine, yazılı ve arkeolojik kaynaklar yanısıra, hiçte küçümsenmeyecek bir kaynağı oluşturuyor. Çünkü, mâlüm olduğu gibi, destanlar " milletlerin efsanevi tarihleri sayılabilir."(11)

Derlediğimiz destanda, Edige'nin ailesine dair bilgi buluyoruz. Edige'nin "Kaya Bey" (12) isminde bir zâtın oğlu olduğunu öğreniyoruz. Ebul Gazi Bahadır Han, "Seçereyi Türk" kitabında bu konuya da değli-nerek şunları yazıyor: 'Ak Mangıt Kabilesinde Kutluk Kaba herhalde (Kaya)

değen bir kişi bar (var) irdi (idi) Anın bir oğlu ve bir kızı bar irdi. /Kızını Temire Bek..... aldı. Temir Kutluk Han ondan vücutka keldi (?) Oğlanın adı İdike turur" (13). Bu metinden Edige'nin Kutluk Han'la akrabalığı olduğu da anlaşılıyor. Bu meseleye biraz sonra değineceğiz.

Tarihi gerçekleri efsanevi bir şekilde ele alan "Edige Batır Destanında, baş kahramanın çocukluğuna dair bir hayli bilgi vardır. Edige öksüz kalır. Babası, Kaya Bey'in gözleri Toktamış han'ın emri üzerine mille çıkarılır. Olayların evrimi şöyledir: "Kaya Bey, Toktamış Han'ın bekçilerinden biri ile dostlaşır. Bekçi, Kaya Bey'e bir şahin yumurtası verir. Yumurtadan bir şahin yavrusu çıkar. Yavru büyür, şahin olur. Kaya Bey bu şahinle ava gider. Avda, birgün, Toktamış Han'la karşılaşır.

Han Kaya Bey'e:

-Sen ne arıyorsun benim topraklarımda? diye sorar.

Kaya Bey:

-Ne arıyayım? İşte, av avlanıyorum. Böyle geçiniyorum, der.

Toktamış Han, askerlerine:

-Tutun şunu, çıkarın mille gözlerini, der "(14) Gözlerini mille çıkarırlar. Bir peri kızı olan Edige'nin annesi, kör kocasını bırakır, çocuğunu (Edige'yi) bir su kenarında doğurur ve sonra uçar, gider, babasının ülkesine. Terkedilen Edige'yi bir ihtiyar adam ve kocakarı bulurlar, buna isim koyarlar ve büyütürler. Destanda, Edige isminin hediye anlamı taşıdığı bildiriliyor. Çocuğu bulan yaşlı kadın: "Hani bize bir edige (hediye) diye bağırır. böylece, çocuğun ismi "Edige" olur. Edige, babasının başına gelen facılayı, biraz büyüdüğü zaman, arkadaşlarından bir tesadüf eseri olarak duyar. Toktamış han'dan babasının öcünü almak için yola çıkar, bulur, ve Toktamışa ırgat olur.

Ebulgazi Bahadır Han'ın eserinde Edige ile Toktamış han arasında aile düşmanlığına dair hiçbir kayıt yoktur. Edige'nin Toktamış han'ın yanında kaçıışı şöyle izah ediliyor: "Temir Kutluk gönlünde padişahlık arzusu bar (var) irdi. Ol sebepten, Toktamış Han bunu öltürmekni kad kıldı. Temir Kutluk andan kaçıp Temir Bey'nin (Aksak Timur) yanına (yanına) keldi (geldi) İdige Mangıt (Edige) Temir Kutluk'tan ayrılıp kalıp irdi. Altı ay'dan son (sonra) İdige Mangıt, Temir Kutlukka kelip koşıldım (15)

Aynı muharrirden, daha önce aktardığımız Parçadan Edige ile Temir Kutluk arasında bir nevi akrabalık olduğu da anlaşılabilir. O taktirde, Edige'nin, Toktamışla anlaşmayan akrabasının yanına Toktamış'tan korkarak kaçtığı da faraziye edilebilir.

Destanda, Edige'nin Toktamış evinden kaçıışı şu şekilde dile getiriliyor: "...Toktamış Han, Edige'yi tutmak için yan beylerinden birini gönderir. Yanbey Edige'yi bulur ve

"Kaytsana Edige, Kaytsana.

Kaytıp kelip Kan üyüne

Kana sözünü aytsana" der.

(Dön Edige, geri dön,

Han evine dön

Diyeceklerini Han'a doya doya söyle)

Edige:

"Kaytmam, canbıy, kaytmam
Kaytıp Kan'ın üyüne
Mana sözümün aytmam
Erlıgınmen kelgesın
Erlıgınmen kayt."
(dönmem Yanbey, dönmem)
Han evine dönüp
Anlam dolu sözümü söylemem
Bir er adam gibi gelmişsin.
Bir er adam gibi geri dön) Başka türlü:

"Tartıp ogım" atarman
Tannayına kadarman
Kaşkaşanda Toktamışını
Musakkar etermen.
Sak Temirge cetermen
Şak Temir maga kol berse,
Mevlâyım maga col berse
Kaşkaşanda Toktamışını
Musakkar etermen" (16) der

(Çekerim yayı
Vururum damağından
Ne zaman olursa Toktamışını
Ele geçiririm
Şah Timur'a ulaşırım
Şah Timur bana yardım sağlasa
Günlerden bir gün
Toktamışını ele geçiririm)

Destanın, Edige'nin Toktamış Handan kaçıışı epizodu/ ve buna karşı hıncının sebepleri ile ilgili kısmı ile Ebulgazi'nin kayıtları arasındaki uyumsuzluğu çözmek için, şimdilik, elimizde yeterli derecede kaynak yok. Bu iki varyantın hangisi doğru olduğunu, veya birbirini tamamladıklarını, ancak ileride, yeni tarihi kaynaklar keşfedildiği veya destanın yeni varyantları derlendiği zaman, kestirebileceğiz. şimdilik bu konuya fazla girmiyoruz.

"Edige Batır Destanı'nın esas önemini, temelini, şüphesiz ki, baş kahraman Edige ile Toktamış Han'ın Kıpçak Türkleri vicdanlarında bıraktıkları tesirler teşkil eder. Destandaki olayların seyrinden, Kıpçak Türkleri'nin Edige Batır'a karşı duydukları derin saygı ve sevgi, Toktamış Han'a karşı nefretleri, kolayca, anlaşılıyor. Destan'ın kahramanlarına karşı takınılan, birbirine tamamıyla zıt, iki tavır ve duyulan tam ters iki duygunun sebebini, Toktamış Han ve edige'nin zikrettiğimiz Türklerin devlet çıkarları, Milli varlıkları gibi gayet hassas konularla ilgili tutumlarında ve giriştikleri hareketlerinde aramak doğru olacağını düşünüyoruz. Bildirinin giriş kısmında belirttiğimiz gibi, toktamış Han, yenildikten sonra Vitoldun ülkesine Türklerin baş düşmanlarından birinin yanına, kaçmış ve bundan, tahtını geri almak için, yardım talep etmiştir. Türk toplumunu daha da sinirlendiren hatta çığırından çıkararak şey, Vitoldun hatırlattığımız kronikte ifade edildiği gibi Türk ülkesi hesabına büyük bir devlet kurmak, bu tasarımı gerçekleştirmek için Toktamış Han'ı alet olarak kullanmak, teşkil etmiştir. Düşmanlarına kulluk eden Toktamış Handan / Türk toplumunun nefret etmesi gayet mantıktır.

Destanda, Edige'ye karşı saygı ve sevginin sebebini bu mirzanın (daha sonra ordunun baş kumandanı'nın) o zamanda Altın orduya kafa tut-

maya başlayan Moskova knezliğini itaata zorlamasında, Kiyef üzerine yürüyüşünde ve diğer komşu düşmanlarına karşı zaferlerinde aramak; bizce bir hata sayılmaz. Edige Batır, zikrettiğimiz zaferleri ile, daima gösterdiği cesareti ile yiğitliği ve kahramanlıkları ile Karadenizin kuzeyinde ve İdil boyu ve diğer Türk sahasındaki yerlerde, halkın saygı ve sevgisini kazanmış ve bu duygular, daha sonra, nesilden nesile, ağızdan ağıza nakledilerek efsaneleşmiştir.

"Edige Batır destanı" tarihle karşılaştırıldığı zaman Kıpçak türkleri ve diğer tüm türklerin tarih boyunca hissettikleri, düşmanlarına karşı birlik halde savaşmak, aralarında birlik ve kardeşlik ilişkileri kurmak, ancak bu şekilde hareket ettikleri taktirde güçlü olacaklarına dair hissettikleri yüksek duyguları, düşünceleri ve bu hususta ortak vicdanlarında yaşayan ülküleri anlaşıyor. Bu duygu ve düşünceler destanda ebedileştirilmiştir. destanın, bu konu işlendiği kısmını aktaralım: "Şah Temir (17), Edige'ye kırk asker verir, tobarına yiyeceklerini de doldurur. yola çıkarlar. Giderler giderler, önlerine bir yılan çıkar. Yılan altı başlı ve tek kuyrukludur. Edige ve askerleri yılanı saldırlar. Yılanın altı başı altı tarafa çeker. Bu yüzden, kendisini düşmanlardan koruyamaz. Askerler yılanın altı başını da keserler, öldürürler.

Edige ile askerleri, daha da giderler, bir kaç gün daha giderler. Önlerine bir ejderha daha çıkar. Bu defaki yılanın tek başı ve altı kuyruğu vardır. Tek baş altı kuyruğu peşinden çeker, hemen bir delik bulur, o deliğe kaybolur, düşmanlarından kurtulur.

Edige ve arkadaşları yollarına devam ederler, bir hayli zaman sonra dururlar, yemek yerler, dinlenirler.

Bu arada Edige arkadaşlarına:

-Askerler, gördüğünüz yılanlardan ne ibret aldınız? der.

Askerler:

-Biz hiçbir ibret çıkaramadık, siz söyler misiniz? derler.

Edige:

-İlk gördüğümüz yılan altı başlı idi. Üzerine kılıçla atladığımız zaman, altı baş altı tarafa çekti, yılan /kurtuluş/ deliğini bulamadı. Biz altı baş arasındaki anlaşmazlıktan yararlandık, altısını da kestik, yılanı öldürdük. İkinci yılanın tek başı, altı kuyruğu vardı. Bu yılan kurtuluş deliğini hemen buldu, deliğe kayboldu. Gördüklerimizden insanlar için çok faydalı bir ders çıkarılabilir. İnsanlar, her zaman, aralarından birini baş seçmelidirler, ayırdıkları kişiyi dinlemelidirler, onun dediklerini yapmalıdırlar, ona hürmet göstermelidirler (18) dedi.

Üzerinde bir deneme yaptığımız "Edige Batır Destanının", Oğuz Destanı ve buna bağlı "Dede Korkut hamasi hikâyeleri, Köroğlu destanı, Karacaoğlan Destanı, Manas Destanı, Alpamış Destanı kadar olmasa bile, Türk destanları arasında önemli bir yer işgal ettiği kanısındayız. Bu destan, daha önce hatırlattığımız milli destanlarımızla, söyleyiş tarzı, şekil bakımından büyük benzerlik arzeder. Mâlûm olduğu gibi, Türk destanlarında mutlak "hürriyet aşkı, "alp"lık, sözden dönmemek, dürüstlük, misafirperverlik, yardım severlik gibi kültürümüzün temel taşları "

(19) yer alır. "Edige batır Destanı" bu açıdan da /zikrettiğimiz/ diğer destanlara benzer.

Destanda, olayları etrafında toplayan Edige Batır, milletimizin bütün özelliklerini üzerinde toplayan bir milli tip, bir milli karakterdir. Tıpkı Köroğlu, Dede Korkut, Manas, Alpamış gibi.

Edige Mirzanın şahsiyeti ile birlikte destanı renklendiren aşk mefhumu destanın ana motiflerine dahildir. Bu motife bağlı olaylar Kuzey Karadeniz ve İdil türklerinde, o devirde, mevcut ahlâki değerlerin, tesbiti, kadın erkek münasebetlerinin çıkarılması açısından büyük önem taşırlar. Ayrıca, olağanüstülük, taşıyan parçaları da vardır. Meselâ, Edige Mutalıp denilen bir kötü padişahla dövüşür. Bu padişaha "ne ok, ne de kılıç batar. Onu kisme öldüremez. Mutalıpın yalnız koltukları arasına kılıç ve ok batar" Edige Batır olağanüstü bir kudret taşıyan bu padişahı yener ve Şah Temir'in kızını bunun elinden kurtarır. Kızı babasının evine götürür. "Padişah çok sevinir. Kızını Edige'ye vermek ister.

Edige:

-Hayır, ben bu kızla evlenmem, çünkü Mutalıpla savaşağım zaman: "Eğer bu kızı kurtarırsam ahiret-dünya kardeşim yapardım diye düşünmüştüm, o benim ahiret-dünya kardeşim oldu" der. Bu parça, Kıpçak Türkleri'nin ahlâklarına, kadın-erkek ilişkilerine ışık tutan belge mahiyetini taşır.

Destanda, Edige'nin babası Kaya Bey'in Toktamış Handan öcünü Nureddin Batır alır. Nureddin Batır Edige'nin çocuğudur. Toktamış'ı öldürür ve mal-mülküne ve haremine sahip olur. Bu episod tarihi gerçekten daha ziyade milletimizin hayal gücünü, Altın Ordu Devletinde XIV ncü-XV ncü yüzyıllarda vukua gelen Toktamış-Edige mücadelesine bakışını gösterir. Edige'nin Mansur adlı diğer bir oğlunun Altın Ordu hanlarından Uluğ Muhammede (1419-1424 ve 1427-1437/38) baş kaldırdığı bilinmektedir.

Tarihle mukayeseli olarak kısaca takdim ettiğimiz "Edige Batır Destanı" türk ulusunun efsanevi tarihlerden biridir. Benzer diğer destanlarımızda olduğu gibi, halkımızın yüksek duygu ve düşüncesini ve ortak vicdanında yaşayan ülkülerini aksettirir. Dede Korkut, Manas, Köroğlu ve diğer destanlarımızda mevcut fikir/ayni ve/duyguları işler. Böylece, Türk kültür birliğinin önemli nirengülerinden biri sayılır.

DİPNOTLAR

- (1) İslâmdan önceki destanlar:Yaradılış Destanı, Saka Destanı, Kun-Oğuz Destanı, Köktürk Destanı, Siyenfi Destanı, Uygur Destanı. İslâmiyetten sonraki destanlar: Manas Destanı, Cengiz Han Destanı, Timur Destanı,Seyyid Battal Gazi Destanı, Danişment Gazi Destanı, Diğer ayrıntılar için bak. Doç. Dr. Faruk K. Timurtaş, Türk Destanları, T.K.A.E.Türk Kültürü, sayı 31, Temmuz 1965,S.577-581.
- (2) Şerif-ad-Din Ali Yezidi, Kalkutta, 1884, cilt I, S.499
- (3) Aynı eser, aynı sayfa.
- (4) Nikon Kroniği, S.167.
- (5) İbidem,S.172.
- (6) Dlugozs, Dziejau Polskiech (Polonya tarihi ile ilgili kitaplar) Cilt II,

- S.495,Krakovya, 1868.
- (7) B.D.Grekov, A.I. Iakubovski, Altın Ordu ve çöküşü, Moskova-Leningrad, 1950,(Romence çevirisi), 1953, Bükreş S.359.
  - (8) Prof. Dr. Akdes Nîmet Kurat, IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadentz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri,Ankara 1972,S.141.
  - (9) Arabşah, yaralanıp öldüğünü ve ölüsünün Seyhun (Yayık) suyundan çıkarıldığını, - al aini tse Kadır-Berdi tarafında parçalanarak öldürüldüğünü yazarlar.
  - (10) B.Supler, Die Goldene horde, S.136, A.Iakubovski, Iz iştorî padeysi Zolotoy Ordu, Voprosî İstorî, 1947, No 2, S.36-45,P.M.Melioransky, Skazaniye Ob Edigi; çokan Velihanov, Kazakça metin: Jirmunsky, Tiurkiskiy geroiçeskiy epos, Leningrad, 1974.
  - (11) Doç.Dr. Faruk K. Timurtaş, op.cit.: S.578.
  - (12) Mehmet Ali Ekrem ve Mehmet Ali Hilmiye, Tepegöz, Bükreş, 1985.S.240.
  - (13) Ebulgazi Bahadır Han, Secere-i Türki, Histoire des Mogols et des Tatares, Publiée, Traduite et annotée par Le Baron Desmaisons, Tom I, Texte, St. Pétersbourg. 1871 S.162
  - (14) Mehmet Ali Ekrem ve M.A.Hilmiye, aynı eser, S.241-242
  - (15) Ebulgazi Bahadır Han, aynı eser S.162.
  - (16) Tepegöz, S.246-247
  - (17) Şah Temir'in Aksak Timur veya Kutluk Timur olduğu pek açık değil. Her iktis de olabilir.
  - (18) M.A.Ekrem ve M.A.Hilmiye, İbtidem, S.247
  - (19) Sadık Tural Kemâloğlu, Millî Destanlarımız üzerine, T.K.A.E, Türk Kültürü, Sayı 90 Nisan 1970, S.395